

39 - AQALKA II

- Axmed Nuur   Waxan ku jirnaa doodeenii ahayd gurgurka waxyaabaha ka midka ah ee laga hadlay. Innagoo doodeeni weli sii-wadana oo erayada, saddexdan ama dhowrkan eray ee la yira Magaad iyo Muleen iyo Gurgur iyo Agab si fiican loo kala saaray, ayaan gurgurka waxan dib uga sii-noqanaynaa eray uu sheegay Fiqi Buraale ee uu yiri "ubbo" ee uu ku daray waxyaabaha subagga lagu kaydsado ama subagga lagu shubto. Marka ubbada waxaan anigu u aqaanaa labo waxyaabood: ubbo-wees iyo ubbo-subag. Ubbo-weestu waa tolay oo waa la tolaa oo waxa laga tolaa waxa la yiraah argeeg ama qabo ama waa la qoraa. Ubbada la yiraah ubbo-subagga labay noqotaa oo annagu waa idin ka geddisan nahayoo waxaynu u naqanaa Quluc. Quluc waxay noogu qaybsantaa, weesana waa noo gashaa subbagana waa ku shubanna. Haddaba waxaan warka ku wareejinayaa Maryan oo ayaduna arrintaas dood ka qabta oo ogaal dheeraad ah u leh oo maanta doodan naga la soo qayb-gashay. Bal Maryaney adiguna saad u aragta?
- Maryan   Sida la ogsoon yahay gobollada soomaaliyeed midwaliba wuxuu leeyahay hiddo iyo dhaqamo asagu u gooni ah iyo siyaale iyo erayo gaar ah ee uu qalabka uu ku dhaqmo ku magacaabo ee uu u yaqaanno iyo waxyaabo ama qalab ay gobollada oo dhan ku wada dhaqmaan isku magacna u wada yaqaanaan. Haddii aan soo qaadanno erayga la yiraahdo "ubbo" eraygaa ubbo annagu waxaan u naqaannaa Mudug iyo inta la hal maasha, waxaan u naqaa mudda lagu weeseesto, taasoo noqon karta mid laga tolay qabo ama argeeg. Marka ubbo aan niraahdo waxaan ula jeednaa mudda lagu weeseesto oo kali ah ee ulama jeedno mudda wax lagu dhigaalsado (ama subag ha ahaato ama hilib ha ahaato ama nooc kastoo kale oo wax ku dhigaas aan gelin). Anigu sidaa ayaan u aqaanaa haddaan gefo ha la iga raalli noqdo. Marka ubbo annagu taa ayaan u naqaannaa. Waxaa soo raacda Tebeddoo oo ay reer-miyigu ku kaydsadaan subagga, hilibka iyo wixii miro ah mararka qaar. Taasna waxaan u naqaannaa Tebeddoo. Tebeddaasi waxay ka sameysan tahay saan, ayadoo u kala baxda tebeddoo iyo qumbe. Labaduba waa saan oo mina waxaa laga sameeyaa saan geel oo waa qumbaha midna waxa laga semeeeyaa saanta ariga oo waa tebeddoo. Labadaasba waxaa lagu shubtaa subagga iyo wixii la hal maala oo sidaasaan u naqaan waxaa kaloo jirta wax la yiraahdo quluc. Qulucdu waxay ka sameysan tahay bocor ama bocor oo waxa weeye shay la qoro oo la qallajiyo. Marka la qallaajiyo oo la habeeyo oo la aslo oo la xooleeyo ayaa kaddib waxaa lagu shubtaa subagga. Waa qurux badan tahay, wax badanna waa jirtaa oo waa raagtaa. Marka taana waxaan u naqaannaa quluc. Marka intaas oo nooc ayey u kala baxaan waxyaabaha subagga lagu shubto oo tebbadaha loo yaqaan. Waxay u kala baxaan wax la tolo, wax lala tolo wax la qoro iyo wax saan ah. Ubbaduna waxa weeye mudda lagu weeseesto oo qur ah.
- Axmed Nuur   Warkii waxaan ku wareejinayaa Cali Muddiir. Cali Muddiir adiguna ubbada sida aad u taqaan uga dood.

Cali Mudiir	Sida Maryan u sheegtay Ubbaba hadii la yiraahdo waxaan u aqaan mappaadka lagu dukado oo kali ah. Waxaase jirta geedan bocorka ah, mararka qaarkood, in subagga lagu shubto, laakin magacii ubbo ma qaadannayso. Qulucna waxaan u naqaannaa tan lagu dukado uu oo waliba wadaadada aya haysta oo hadduu nin aan dukanin iska wato ee uu biyo ku shubanaayo magacaas qaadannayso. Ubbo iyo quluc intaba mappaadka lagu dukado kaliya weeye. Haddii wax kale loo isticmaalo ubbada iyo qulucdu magacyadaas ma qaadannayaan. Kolna anigu waxaan ku raacsanahay Maryan middas. Ubbo waa waaxalagu dukado, qulucna waa mappaadka ayanalagu dukado.
Axmed Nuur	Horta annagu xoogaa ayaan idinka geddisan nahay. Xaggaa Bari waxay u yaqaaniin ubbo. Ubbadu waxay noqotaa: wax la tolay ama la qoray ama geedkan la yiraahdo bocorta oo Qulucda ah uun bay noqotaa oo mar haddayba noqoto in lagu weeseysto oo weeso lagu shubaba waxaan u naqaan ubbo, waxa la yiraahdo qulucna waa dhahnaa oo waxaan niraahdaa “qubacdayda ubba-weesta ah ii keen. Ubba-weesteyda qubucda ah ii keen” oo ubbeyba noqonaysaa. Marka warka waxaan ku celinayaan nin la yiraahdo Dhegaweyne. Dhegaweynow adigana maxaad oran lahayd?
Dhegaweyne	Anigu ubbo haddii laga hadlo waxaan u aqaan weesada. Marka weesana waa la yiraah, ubbana waa la yiraah. Waxaa laga sameeyaa argeeg iyo qabo iyo geed oo annagu xaggeenna dhirtana waa laga qoraa oo furbaaba loo yeelaa oo rag sancoy ah baa qora. Marka ubbo la yiraahdaa oo ubbo haddaad maqasho waa ubbo-weeso. Waa tii markii hore ina Cabdale Xasan iyo Cali dhuux isugu gabayeenoo: “Ubbo weeso waa kugu arkaa agabsalaadeede”. Marka tan qulucda ah baa marka subagga lagu shubto oo ay weyn tahay Baarro aynu niraahdaa. Baarrana waa niraahdaa ubbane waa niraahdaa. Marka Ubbadaasu weynaato oo ay Quluc ka tagto waxaa la yiraahdaa Baarro oo aan u naqaan. Ubbo ubbo-weesane waa u naqaan. Waxa weeye haddayba yartahoo biyaha lagu shubto oo ay ubbada xisaaban tahay quluc.
Axmed Nuur	Ma dhammeysay?
Dhegaweyne	Haa, waa dhameeyey.
Axmed Nuur	Marka ubbana waanu qaadannaynaa, qulucna waynu qaadannaynaa. Labada macnoobda waanu qaadannaynaa. Qulucdu ubbana waa noqon kartaa oo waxaa noo caddeynaya in Ubbo la yiraahdo qulucda erayga ubbo-weeso. Ubbo-weesadu, afar bay u kala baxdaa: mid la qoray, mid argeeg laga sameeyey, mid qabo laga sameeyey iyo mid ayaduna quluc ah oo qoray ama bocorta laga sameeyey (Bari waa ka baxdaa bocorta waana loo isticmaalaa oo quluc waa laga sameeyoo). Labaduba waynu qaadannaynaa. Odyaasha toodana waan ayidayaa tiinana waan ayidayaa. Dhinac kale aanu u wareegno oo aan ka tagno erayadaas. Waxaynu u wareegaynaa guriga iyo magacyada uu u kala baxo. Guriga miyigu magacyuu kala yeeshaa: waxaa la yiraahdaa labadariyaale, waxa yiraahdaa buul, waxaa jira guri la yiraahdo kaama-guuraan ama hooso.

Bal gurigaas inta uu magac leeyahay iyo qaybaha uu u kala qaybsamo. Guriga alaabtiisa iyo wixii la saaray ayeynu ka hadalnay, laakin magacyada uu gurigaas kala leeyahay iyo siduu kala yahay. Bal gurigaas, Faqi Buraalow maxaad oran lahayd?

Fiqi Buraale

Gurigas asaga ah, somaalidaa waxay tiraahda "hadalna la kala oran og, Eebane la kala baryi og". Horta had goor hadalka la leeyahay oo ka soo baxa dhaqankeenna wuxuu u badan yahay xagga asluubta. Markaasaa misna waxaa asna lagu kala tilmaamaa noocyada habda uu yahay oo loo dhiso (habka loo dhiso). Dadkuna marka isku dhaqaale ma aha. Bil matel waxa jira gabadh gaari ah oo wanaagsan farahana aad wax uga taqaan, reerkooduna aad u ladan yahay, ninka qabaana uu ladan yahay. Gabadhaa waxaynu ka soo qaadnaa inay gabar leedahay (gabadhaas ay guur gal tahay) in gabadha laga soo doonay oo la soo weydiistay. Markaas reerkii saas u ladnaaday oo gees kasta ka ladnaaday, reerkii soo doonayna uu ladan yahay, reerkaas gabadha ay ka dhalatay iyo hooyada dhashayba ay wanaagsan yihiin, gaar ahaanna ay hooyadeed tahay mid farahana aad wax uga qabata, aadna xil-kas tahay; waxay sii-kaydisaa intii gabadhi lagu qalabayn lahaa oo dhan oo guri loo dhigi lahaa oo waxay tiraahdaa ayadoo aan la weydiisanba "geyaan baa aktayda ka buuxa, geyaan baa arliga ka buuxa ee wa intaasoo gabadha lagu weydiistaa oo rag soo doonaaye wax sii-kaydi". Gabadhaa ruuxeedu ay gabadhaasi dhashay gaarida ah, ayadu ruuxeedu hooyadeed bay ku soo baxdaahoo intaas wax bay sameysaa ama raro ha sameyso ama kebed ha sameyso ama dhiilo ha tosho waxbaa kayd u ah. Marka gabadhi aqalkeedii waa la dhisahayaa. Aqalkaa isaga ah ee gabadii loo dhisayo, laba aqal oo dhan baa la isku dhisayaa. Labadaa aqal oo la isku dhisay ayaa waxaa la yiraahdaa labadariyaale. Labadariyaale maxaa loo yiri? Marka la dhiso qabaxii, qabaxaasoo aan ula jeedho loolka, udubka iyo dhigaha, oo la dhiso wixii saar ahaana la saaro ama aloon ha ahaado ama kebed ha ahaato ama raro ha ahaato, wixii noocaas ee uu doonaayo lagu dhammeeyo. Markaas ayaa aqalkaa muuqaalkiisa dusha u sarreysa oo labada dhinac, waxaa laga saaraa laba raro, oo qurux badan oo marka la saaro ilaa daaf u dhaadhaca fooddana ku soo beegma. Markaasaa, markaad meel fog soo socoto waxaa la yiraahdaa "war aqalkaa labadariyaalaha ah yaa leh?" Aqalkaa waa ka muuq-dheer yahay aqallada kale, waana loogu talagalay inuu ka muuq-dheeraado aqallada kale. Aqalkaa asaga ah oo labadariyaalaha la yiraahdo, laba meelood oo la kala seexdo buu leeyahay oo meeluna waxay noqonaysaa sidii dhaashka la fariisto oo kale, meeluna waxay noqonaysaa meeshii ilaxirka ahayd oo gooni u go'da, oo ayadana sii ballaaran, markaasaa la oranaya labadariyaaluhu. Labadariyaaluhu xoogaa buu diico ka leeyahay halka dhexdhexaadka ah oo dhigtii dheereedna lahayd oo kor u taagi lahayd, ahaana meysoo hoos ayaa loo dhigayaa oo waxaa la leeyahay ha muuqato meeshaas, oo labada doc ayaa ka dheerdheeraanaya, markaasaa la yiraah labadariyaale. Kaasu waa aqalka muuqaas loogu talagalay, habkiisuna u dhan yahay.

Buul marka ayni niraahno. Buulkaasu laba qaybood buu u kala baxaa: buul-habreed iyo buul oo ah kan ninka iyo naagta isku gabobay deggan yihiin oo ayagu sidaas xarrago uma doonaan, alaabtoodana waa u taallaa laakiin saas qurux badan uma laha. Waxaaba dhici karta in

ninkaas iyo naagtaas ay iskaba guurguuraan oo uu reerku geedi yahay, alaabtiina meeshay u taal, markaasey naagt, inta liidliidata, ay iska dhigataa. Marka kaana waxaa la yiraah buul. Markaad adigu socoto ayaa waxaa la yiraahdaa: "Tolow, buulkaas yaa leh?" Waa aqal la liidayo oo la xumeynayo waayo habkiisu uma dhamma.

Waxaa asaguna jira buul-habreed oo ay habar kaliya iska leedahay. Buulkii hebla ayaa la yiraahdaa oo wuxuu ku yimaad tilmaanta ah: oo waxaa la yiraahdaa buulkaas ama buulashaas waa maxay? Iyo aqalkaas buulka ah. Marka buul habkaas buu ku yimaadaa oo waa aqal caashaan habkiisii hore ka tegay oo markaa la liidayo.

Kama-guuraan? Anigu Kama-guuran ma xusuusto, bal ha la iiga horreey.

Axmed Nuur

Kama-guuranku wuxuu yahay: waa dadka aan alaaba guurin oo reer baadiyahana u eg, oo guri xun oo buulkaas oo kale ah leh, oo, gurigoodu uma dhisna, oo, dhigihii fiicna ma laha, laakiin tiirar ayuu leeyahay oo hooso ayuu u egyptay oo buulkuu u egyptay. Reerka aqalka noocaas ah leh, baadiyane way deggan yihiin mese guuraan. Waa dhulka tuuloooyinka ah oo kale guryaha ay dadka ka dhistaan oo waa guri miyi; guri miyina ma aha oo misna hoosana ma aha oo waa aqal la galayoo wixii aqal yiil baa yaal.

Daahir Afqarshe ayaan ku wareejinayaa saddexdaa guri asaga guryahaa degi jiraye oo kala yaqaane.

Daahir
Afqarshe

Mahadsanid, mid yar baan kaa uga horreynayaa inta aadan kama-guuraanka i weydiinin. Waxaynu xoogaa ku yare wareerray Ubbadi weysada ahayd. Sideenna oo kale ayaa loogu wareeray beri hore. Waagii Daraawiishu baaba'day ee Nugaal aanu ku soo ururay ayaa nin waayeel ah, rag uu oday u yahay meel isugu keenay; markaasuu dabadeed talo weydiyeye. Markaasaa dabadeed, qolaba halkii ay ka timid ra'yigeedii la timid. Markaasey nimankii is-khilaafeen. Markay sidaa isku khilaafeen, buu adaygii, nimankii saa u eegay, saa wey kala wada fog yihiin. Nin xaggiinii buu ka yimid oo wuxuu sitaa weeso argeeg ah, midna wuxuu ka yimid xagaa iyo Howd oo wuxuu sitaa weeso qoray ah, midna wuxuu ka yimid Galbeed oo wuxuu sitaa weeso quluc ah, midna Talyaani buu ka yimid oo wuxuu buraashad (oo macdan ah), midna Ingiriis buu ka yimid oo wuxuu sitaa weeso kale oo askartu qaadan jirtay oo gaaban. Odaygii, markuu shantii weeso saa u eegay buu yiri; "shantaa weeso annagoo mid qur ah isaga dhigna mooyee ra'yigenna isu iman maayo". Marka dabadeed magacii aanu u niqiinay' baan isula nimid dabadeedna ku wareerray.

Marka ubbo aan macneeyno. Ubbo horta marka u horreysa tan weesada waa inay tahay "ubbo-weeso" meel kastaba ha ka timaadee (buraashad, argeeg, qori iwn). Ubbadan kale caan waxay ku tahay, waxay nooga timid Galbeed, baarraana la yiraahdaa oo baarraha ayey ka timid oo waxaa la yiraahdaa ubbo-baarde. Markaasey dabadeed gabayadeenna meel waliba kaga jirtaa oo kama tegi karro. "Baarrada qoyaankiyo haddi quudka laga laasta, quddihii la geliyaaba waa qarararfleeyaa". Waa tuu Sayid Maxamed nin uu maagayey ee ahaa reer Laasqoray, ugu gabyey. Marka ayadana ubbo-baarro ayaa la yiraahdaa oo baarkaa haddayan wadanin lama garanaayo inay tii weesada tahay iyo in kale. Miduna waa ubbo-weeso, miduna waa ubbo baarro.

	Kama-guuraan waa aqalka yar oo cooshadda ah oo marar qaarkood inta la raseeyo lagagaba tegaayo, cidla' ee aan la kala qaadanayn, marna dadkii lahaa u soo noqonaya ee uu dhisanaayo oo miyina waa yahay beeraleyna waa yahay. Anigu saan u aqaan waa sidaa. Kaa uga dhaaf. Maxaad kaloo i weydiin?
Axmed Nuur	Waxaan ku weydiinayaa: guri iyo aqal maxay kala yihiin?
Daahir Afqarshe	Aqal waa mid dhisan, gurina waxaa weeye meesha la degganaa oo mar buu maran yahay. "Gurigaa maran reerka waa kuugu filan yahaye war orod oo reerka ku fur". "Gurigaa waa la yaallaa xeryo badan baa ka maran, dabadeedna waa la kala guuray oo halkaasey ka dhacday" oo waa meel degsiina ah. Ama markaa halla yaallo ama ha marnaato.
Axmed Nuur	<p>Daahir waa kula qabaa ereygaa aad guriga ku micnaysay. Sida aad u sheegtay guri iyo aqal waxay kala yihiin sida ay kala muleen iyo agab ama alaab ay kala yihiin bay kala yihiin una kala weyn yihiin. Aqal guri buu noqon karaa laakiin guri aqal ma noqon karo, maxaa jira gurigaa weyn oo muuq-dheer. Gurigu wuxuu noqonayaa degaanka la degganaa ama meel aan la deganayn ama meel la deggan yahay. Aqal goorta la yiri waa la khasisay oo goonaa loo taagay oo asaga wax gooni ah ayaa loo yaqaan; keerise waa ka sii caamsan yahay oo waa ka ballaaran yahay oo waa ka gudo-fog yahay.</p> <p>Hoos baan u degaan-degaynaa oo guud ahaanta waa ka soo degaan-degaynaa. Waxaynu ka hadli doonaa erayo aan guud ahaan uga hadalnay. Wuxuu noqonayaa degaanka la degganaa ama meel aan la deganayn ama meel la deggan yahay. Aqal goorta la yiri waa la khasisay oo goonaa loo taagay oo asaga wax gooni ah ayaa loo yaqaan; keerise waa ka sii caamsan yahay oo waa ka ballaaran yahay oo waa ka gudo-fog yahay.</p> <p>Bal erayga ugu qaalisanoo haddaayo aad tiri abxad. Maxaa laga sameeyaa? Maxay tartaa? Maxay qabataa? Yaa wax ku daraaya intii Daahir Afqarshe yiri?</p>
Dhegaweyne	Abxad, anigu waxba kuma daraayo sida Aw Daahir u yiri. Abxad marka hore waa magac oo waa meesha wax lagu ridanaayo, geedka laga sameeyaana waa caw. Abxadda waxaa lagu qurxiyaa harag maas ah iyo aleel.
Axmed Nuur	Gudaha miyuu uga jira?
Dhegaweyne	Mayee dushaa laga saaraa. Haragga maqaarka ah daboolka weeye. Marka haraggaas dubhaarka (dahaarka) ah baa dusha laga saaraa; markaasaa aleel, kala nooc nooc ah oo la kala googooyey, baa lagu qurxiyaa oo gabadha wanaagsan ku quruxsataa. Waana weelka u ah qofkaa haweenka ah meesha ay wax ku ridato (dharkeeda iyo udgoonkeeda wanaagsan. Wixii ay markaas ku isticmaalayso ma ahee, wixii kale halkaasey ku kaydsan yihiin.
Axmed Nuur	Dhererkeedu imisaa lagu qiyaasi karaa oo ay la eg tahay? Ma waxay leedahay qaab u go'an - oo anigu waxaan moodaayey inay ratiga dheeggiisa la eg-tahaye.

Dhegaweyne	Anigu ma aanan mitirin, laakiin waxaan uun oran karaa waa qiyaas. Bil matel waxaa la oran karaa waa miiskan oo kale. Horta dhown nooc baa loo sameeyaa-. Naagi waa ay weynaysataa, midina waxay ka dhigataa wastaani. Qaar baa bartamaha ku kala sameeya qol-qollo. Laakiin haweenta saas u samaysa waa tan reerkeedu yahay reer aan guurayn ee inta uu miyiga ka yimid magaalaada soo degay. Taa qol - qolleyda ah – ama magaalo weyn ha la degganaado ama tuulo aan laga guurayn ha ahaato aqalka baa la dhigaa. Taasi waa naagta, abxadda, saddex qol-qolleda u sameysa. Abxaddaasi waxa weeye shay muhiim ah oo intaan sanaadiiqda noo iman, soomaalida dhaqankeeda ahaa oo wax lagu sameysan jiray.
Axmed Nuur	Oo ma waxaad leedahay, abxaduhu waxay noqdaan hal-qolley, laba-qolley iyo saddex-qolley oo hadba sida loo magaceysiyo weeye, laakiin waa inaysan ratiga dheggiisa ka dheeraan.
Daahir Afqarshe	Abxaddu waxay la cimri ahayd sanduuqji Carabta inooga iman jiray ee qoriga saadka ahaa oo la oran jiray saacadaale. Magaalana sanduuqaasaa yiil oo khaanado lahaayo la kala qaadi jiray oo alaabba meel loogu tegi jiray; miyigana waxaa jirtay abxadda. Wixii oo dhanna waxaa beddelay sanduuqaas. Marka abxaddu sida aad moodeysan uma dheera oo sanduuq wastaani ah ayey la eg-tahay. Marka la rrayana, abxadda jawaan baa lagu ridaa oo waa la qotomiyyaa oo ayadu barbar dhan ee awrka wada-qaadan mayso oo sidaa ayaa loo tiiriya, illey markaa awrka wax kuu wada-qaadimaayee, waa jirtaa oo waxa la doonayaa inayan biridhicin oo aan la taataabanin. Hadhowtaa gabadha gaaridda ah markay ka siibto jawaankii oo qaqlka ku tiiriso ayaa quruxda muuqanaysaa. Mararka qaar, abxaddu, hoosta khaanado waa ku leedahay; mararna khaanado ma laha. Wixii oo dhan waa caw la tolay oo la habeeeyey. Sidaasoo kale inta loo tolay, xaggaana laga soo jeedihey hal wasladoo la tolay sida sanduuqaba xaggan uga soo gaaban yahay labada dhan ugu yar dheer. Markaasaa kii kale oo loo qiyaasay ee daboolka ahaa, lagu sii-daayey; markaasuu dulmaray asagu daboolkii. Markaasuu leeyahay afar wasladood oo maas ah oo loo xiro sida shandadda maaska ah oo haddaba dharka lagu gurto, dabadeedna dibedda laga la yimaado markaasaa jiririq uga siinaysaa maaskii weynaa oo meel yaroo la geliyo leh, sida shandadda oo kale ayuu leeyahay. Markaasey, haweentu jawaankiisii ku ridaysaa oo ay afka ka xireysaa, dabadeed barbar lagaga tiiriya awrka oo dhan lagaga raraa. Siduu ku socdaa, sidaa weeye. Abxadda waxaa jira reerka dhaxalkiisii (sida dharka wannaagsan) oo ayada waa wax qabooboo caw ah oo ma cunto haddii uu 30 sannadood ku jiro dharka xariirta ahi ama suufka ahi oo weligeed taaban mayso; sanduuqa birta ahse mirir buu ku kala jarayaa. Bahashatan abxadda la yiraah, ninkii lo'da amaanayey waa kii heesta ku soo daray: "Sidii aqal weynoo ardaaye leh oo abxadi taal uurarro caddaw". (<i>Faallo soo dhengal a</i>)": gacalkaa hele, gurigaagu, guri gobeed ma aha oo gurigu, guri labadariyaale ma aha, oo aan kuu sheegee gurigaagu waa guri liita.
Fiqi Buraale	Safadkii iyo abxaddii baa iska kaa galay. Safadka waaye kaad tilmaamaysaa. Safadkaa gaaban oo asaguna aleel leh oo hal khasnad

leh, abxadduse waxay leedahay saddex khasnadood oo way dheer tahay oo weliba saasey u kala dheer-dheer tahay oo xolxolley kala leedahay oo aleeshii iyo lajadii bay leedahay. Aan idin kala dhiegalo. Horta abxad iyo safad marka la yiraahdo; ma magaca mase tolliin. Labaduba waxay ka samaysan yihiin, laakin marka la yiraahdo ama safad ama abxad waa isku halkii oo waa isku tolkiin. Labaduba waxay ka samaysan yihiin caw iyo harag. Lajadaa si' kastaba ha ahaatee waa aleesha. Aleeshu midina waa waaweyn tahay midina waa yaryar tahay oo qurux badan tahay. Waxaa kaloo jira kuwa kale oo ayana cabbaaryaha la yiraahdo oo yaryar (gudguduudan) oo dunta lagu raaciyo. Cabbaar, lajo iyo aleel ayaa la kala yiraahdaa oo saddexdaas ayey kala yihiin. Saddexdaba naagta wanaagsan way ku samaysataa khasnasahana qof waliba siduu doonayuu ugu samaystaa. Marka sida dadka u kala farsamo badan yahay ama u kala ildheer yahay (u kala aragti fogyihiin) ama u kala maalqabeen yihiin ayey u kala qurux badan yihiin ayaguna. Markay miyiga tahay ama ha ahaato safad ama abxad ha ahaato ee tii kuu qaadmaysa oo aad isleedahay waa qaadmaysaa baa miyiga lala tagaa, laakiin abxaddaa u badan miyiga oo reer miyigu wuxuu badiba yiraahdaa abxad. Wixii reer-bariga ah ee naga hooseeya safad bay yiraahdaa. Marka safadka markay rarayaan, anigu Qardho waa tegay, ayagoo raraya waa arkay labaduba oo sidaas Nugaal looga rara ayaa looga raraa waa la taagaa.

Axmed Nuur	Maya midu waa dheer tahay, abxaddu waa dheer tahay.
Daahir Afqarshe	Safadkii iyo aan u soo noqonno abxaddii. Abxadduna waa dheer tahay, safadkuna waa gaaban yahay. Labaduba waxaa lagu gurtaa dharka, siyaaqadda haweenka iyo udgoonka.
Axmed Nuur	Raggu miyuusan wax ku ridan?
Daahir Afqarshe	Gabadha fariidda ahi ma ayadaaba u oggol, mar allaale markuu dhigo waa ka qabanaysaa debadeed abxaddii bay degdeg u la gaaraysaa, illeyn dharka ayadaa ka shaqaynaysee. Marka safad iyo abxaddu waa isku qoys waana isku muuno, waase kala dheer yihiin. Labaduba sidii loogu munaafacaadayey waanu sheegnay. Laakiin, macno kalaa jira: safadka dhiidhii baa ku jirta oo horta saddex wax ka yarba naagta qaaliga ah ma oggola. Naagtaas qaaliga ahi waa inay saddex safad oo ay galka ka siibtay leedahay oo halkaa ku wada tiiriso, si loo arko marka aqalka la soo galo oo waa in isha lagu dhifto. Markii magaalo lagu dayo sow markii hore haweenka sariiraha ma ay saari jirin barkimooyin dhabarka ah oo la teedin jiray, oo hadda sow lagama deynin oo kuwa barbarka ah uun baa la sameeyey, kuwa kale oo iska dheeraadka ah dhul uu bay yaalliiin. Laakiin markii horeba gabadha marka indhaha qac lagu siiyo, hadday magaalo joogto, haddii barkimooyinkaa dhabarka ah ayan jirin, sariirta inay qaawan tahay baa loo yiqiin. Waagii aanu miyiga joognay, guriga qaaliga ah waxay ahayd inay abxado teedsan yihiin.
Axmed Nuur	Maxay dul saaran yihiin alaabta guriga?

Daahir Afqarshe	Alaabtu way tiirsan tahay oo waxba ma dulsaarra. Alaabta guriga dhulka iskama taallee waxay dulsaaran tahay yacayga. Waa guri gurgurkiisu xiran yahay. Aqalku waa aqal qaali ah. Surraddii waa la dhigay, gurgurkiina waa lagu dul xiray oo halka hoostooda ah sow ma bannaana oo heesraarkii ah, kolka halkaas ayaa saa loogu tiirihey. Waa yara qalocsan yahay aleeshii iyo wixiiyoo cad baa muuqanaaya.
Axmed Nuur	Ma carradey saaran yihiin?
Daahir Afqarshe	Maya gogol baa hoos yaal (yacay).
Axmed Nuur	Iskuma diidarin oo haddaad ku soo dhacday. Waa runtaahoo midina guriga gurtisa oo dhan bay ku xiran tahay oo waa abxadda, safadkana hareeraha la dhigaa. Haddana waxaynu u gudbaynaa ugar, erayga ugarta la yiraah iyo waxa laga sameeyo iyo waxay tarto iyo inta la diirkha ah. Waxaan hadalka ku wareejinayaa Faqi Buraale.
Fiqi Buraale	Ugar anigu waxaan u aqaan saldhig dad leeyahay (bil matel dal) oo waxaad leedahay: "Waxaa nalaka qaaday dhulkii ugarta noo tiil".
Axmed Nuur	Ma agab baa?
Fiqi Buraale	Ugar iyo Agab waa kala gooni. Agab waa kasab aad leedahay, ugarna waa dal aad degto. Labaduba waa isgalaan. Dalaad degto oo lagaa qaaday ama lagugu soo duulayo oo dad ku guubaabinayso. Dhulkii aanu annagu lahayn baa nala ka dhacayaa, taasi ugar waa noqonnaysaa. Waxaa kaloo jira, ugar hargihii bay soo geleysaa oo misna gees kale bay u leexanaysaa oo waxaa la oranayaa hargaha ugarta ah ee ariga laga soo sameeyey fara badanaa ama waxaa la oranayaa ugarta halka taalla ama intasoo ugar ah buu haystay, ama mid ugaareed ha ahaado. Taana waa la yiraahdaa.
Axmed Nuur	Anigu waxaan ku xusuusinayaa ninka la oran jiray Gabaxoog gabay uu tirihey oo wuxuu yiri: "Gabay aabbiiis baan ahay ee kama aguugeeyo, nimanbaa indhaha gororiyee eedi ima raacdoo ugar baan wax kaga soo ritaa ma aan ardaa guursho". Daahir bay isku degmo ahaayeene ee ugar baan wax kaga soo ritaa ee uu leeyahay Aadan Xersi Dubad, bal noo macnee ugartaa.
Daahir Afqarshe	Anigu ugarta, caloosha waa u aqaan, jiraabka oo kalana waa u aqaannaa (jiraabka alaabta yaryar lagu guranayo). Labadaas uun baan u aqaannaa.
Axmed Nuur	Ugarta waa boorsada ama jiraabka wax lagu rito (ugartiisaa u buuxda).
Fiqi Buraale	Ugar asalkeedu haragey ka soo jeedaa oo waxay ka sameysan tahay harag. (Kolay) markaad gabay tirinayso calool dhihimaysid ee waxaad leedahay ugar adoo dhowraya qaafiyadda.

Daahir Afqarshe	Sayid Maxamed ugarka wuxuu ku sheegay wiilka yaree caydhaahe miskiinka ah ee geela soo martiyey, caano caynkaas ah ugama lisaan buu leeyahay (caydha caloosha buuran).
Axmed Nuur	<p>Weliba anigu waxaan u qabaa oo odayaal qaarkood ugu yiraahdeen goortaan gabaygaas weydiinay, wax la yiri boorsadaas aalaaba ugarta haraggeeda oo wax ka qurux badan ayaa laga sameeyaa oo erayga wax kalaa loola jeedaa oo waa boorso harag ugaareed laga sameeyey (ugar ugaareed). Waa harag ugaareed waana u egtayah.</p> <p>Maanta waxaynu mari doonaa afartan eray. Waxaynu ku xijin doonaa erayga qufad. Qufadda waxaa weeye wax guriga la dhigo oo alaabta gurgurka ah ka mid ah. Maxaa laga sameeyaa? Bal maxay qabataa? Maxay tahay? Imisey qufaddu u qaybsantaa? Aan ku horreysiiyo ee Daahir Afqarshe wax ha ka yiraahdo.</p>
Daahir Afqarshe	Qufad iyo gunnad waa ilma adeer ama waa ilma abti. Labaduba waxaa weeye caw la sameeyey oo loo sameeyey sidii kolay oo la habeeeyey oo dabool loo sameeyey oo girgirkeedu qara weyn yahay oo haddii bir iyo hoosta kaga jiraan anay soo bixi karaynin oo haweenku gurtaan waxyaabaha udgoonka ah (cadarka iyo waxa la iska nunsado iyo dahabka iwm) waana kala weyn yihiin oo waxaa la kala yiraahdaa Gunnad iyo Qufad. Labaduba waa caw la semeeyey oo la xarxardhay oo la qurxiyey oo laga sameeyey caw la caseeyey ama la madoobeyey. Markaasuu hoosta wuxuu ku leeyahay xarig dabada kaga jira oo furka laga saaray oo dabadeed marka daboolka laga qaado, marba dhan u cayn wareegayoo oo marka dambe la isu celinaayo oo xariggii loo jiidayo.
Axmed Nuur	Fiqi Buraalow maxaad ku dari lahayd qurad iyo gunnad?
Fiqi Buraale	Horta qufad iyo gunnad waa sidaa uu Aw Daahir u sheegay, yaase la walaal ah? Waxaa la walaal ah dabaqa. Dabaqa, qufadda iyo gunnadda, saddexdaasu ha kala duwanaadeen, laakiin geed baa laga wada sameeyaa oo waa caw. Marka qufaddu way ka weyn tahay gunnadda. Qufaddu waxay u sameysan tahay sida haanta weyn. Midna waaba la ballaariyaa oo sidii sixni weyn oo sida baafka oo kale baa loo ballaariyaa, oo noocaasna waa loo tolaa ayadoo weliba daboolkeedii weynaa loo sameeyo (qufadda magaaladayba taal oo gurigeyga bayba taal). Marka qufaddaasuu waa shay muhiim ah oo weyn. Dharka xataa kaan markaas la qaadanayn waa lagu ridaa ama ha dhaqnaado ama yuusan mayrnaanine. Hadday naagtū gunnad leedahay, gunnaddaa waxay isugu geysataa wixii udgoon ah oo waa ka yar tahay taa (qufadda), ayaduna daboolkaasey leedahay sidii dhiilharuubka oo kalaa gunnadda loo sameeyaa oo haruubkeedu weyn yahay. Qufadduna waa taa weynoo waxay leedahay sati weyn ee yaraha af-ballaaran wayna ka weyn tahayoo ka joogdheer tahay, wayna ka calool weyn tahay, quruxna waa la qurxiyahoo mar waa la caddeeyaa (gebigeed), marna midibbo kala duduwan rigriggeduna waa weyn yahay (wey ka buurbuuran tahay); haweenkaana ku isticmaalo oo rag shuql kuma leh. Dabaqa ama dabaqyada kaasaa laga sameeyaa, laakiin asaga waa laga sii-quruxbadnaysiyya oo soortaa isaga lagu daboolaa; marna dhexdhexdiisaa wax la dhigtaa (canjeerada oo kale ama rootiga, inta la saaro, ayaa la

daboolaa si' ayan dabeel iyo carro waxba ugu dhicin. Marka waa shay muhiim ah oo ka tirsan aqallada, haweenkana ay si gaar ah u eegaan. Weli waxaan ku noqonayaan Daahir Afqarshe. Daahirow waxaa soo kordhay oo soo baxay eray kale oo ku soo darmay, kaasoo ah erayga sati ama xaarin. Bal labadaasna kala gur.

Daahir
Afqarshe

Kala guray. Xaarin waa dermo yar oo siddo leh oo "xaarin aan toshaa iiga roon niman xafiiskoode" waa kii yiri shaacirka ahaayee hasha lagu maalayey ina Keenadiid. Xaarin kaa weeye. Tan kalana waxaa weeye safad ama sati.

Sati waxaa la yiraahdaa funjaanka weyn ee muqadda lagu kaydiyo ama xeerosidadii hore ayaa waxay leedahay laba sati oo midna hoosta yahay oo afar suun leeyahay oo marka lagu sameeyo aleel miiran; midna yahay midka dusha looga daboolo xeeryahan iminka la afgoynayo maalmahan shirarka ah la geynayo, inta muqmad laga buuxiyey oo muxawash laga laalaadiyey afar naas ah oo mid kaloo timir ah lagu daboolay oo caw sidii aqal oo kale loogu googooyey hareeraha oo bahashaa maxawash ah lagudaboolay oo dabadeed dharkaad aragtay oo xariirta ah lagu sameeyey oo dhegaha looga laalaadiyey sida gabadhii, dahabkiina laga lulay oo marka shaashkiina dusha laga saaray oo meel shir ah la geeyo oo dabadeed markaa ninkii u soo baxaana uu yahay nin rag ka tegay oo dabadeed la yiraahdo yaa xariif ah oo gabadhan u soo baxa, oo nin abwaan ah oo gabobay uu qaado shaashka intuu saa u laabo halkan oo kale la dhigo horta shaashkii. Waa gabadhiyoo waa wajifurkii. Markaasaa dhab labadii dahab inta ka soo saarto halkaa geynaysaa. Markaa luqunta dahabkii muriyadda ama laasinkii iyo shakaddii ka laalaaday baad furaysaa oo markaa dahabkii halkaa dhigeyssaa. Waa inantii oo heensihii laga dhigayo waaye. Markaasaa maradii hore ka dhigeyssaa subaaciyyad baad markaa u tagtay. Markaasaa waxaa soo baxday xeeradii. Markaa hooyadii khatarka ahayd waxay dabadiisi gelisay meel qarsoon oo kaa rag oo dhan ka soo baxay oo xisaabta yaqaan ayaa dabadeed 4ti girgir u imanaya. Markaasaa meel waliba xarig siyaadi ahi ka soo baxayaa, dabadiisiina mudac bay ku sameysoo meel baas buu ku jiraa oo la helimaayo, lamana goynayoo oo markaas inantii waas dooxday haddadba xariggii jarto. Inantiiyoo fadhida oo halkaa fadhida oo doonayso inaad farsamo wax ugu qabato, iyaad dooxday oo markaas waaba lagugu tumayaa sacabka ama biyaaba lagu waraabinayaa oo dhimatayba. Marka dabadeed xariggii afkiisii waa inaad hesho oo xisaab ku soo saarto. Markaad siibto oo siibto inaad saajac tahay baa halkaa ka caddaatay oo waa laguu mashxaradayaa. Markaasaa bahashii halkaa dhigeyssaa; markaasaa satigii ka kor uga qaadaysaa oo la afgembiyaayaa. Timirtii oo dhooban ayaa kugu soo baxday, markaasaa middi af lehoo dhuuban lagu siinayaa, markaasaa girgirka kaga qabanaysaa haddaad horay u tallaabiso middidaasu afar naas baa hoosta kaga jirtoo oo gabadhii baad naasaha jartay oo sacabka ayaa adiga iyo reerkaaga lagugu tumo waa yaabaysaa. Halkaa, balaayo inay kaa horreysa waa inaad taqaan oo cilmi u leedahay. Markaad isu wada wareejiso hoosta caw baa kuu haynaysa timirta. Halkaa waxaa kuu yaal masaf weyn oo loo sameeyey; markaasaad jirjirka u dhigeyssaa. Afartii naas baa lagaa eegayaa, macnaha gabadii in aad jartay iyo in kale. Mase wixii salim weeye. Suxuun badan baa halkaa taalla iyo malqacado.

Markaasaad ninba in ugu ridaysaa oo dabadeedna waslad yaroo aad u goysay oo naasihii ah; markaasaad nin waliba bar u dhigaysaa.